

М.Э.Усенова¹ Н.Б.Жиенбаева²

^{1,2} Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қаласы, Қазақстан

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамытудың жолдары қарастырылған.

Есту қабілеті бұзылған баланың жеке тұлғасын қалыптастыру баяу жүреді, бұл олардың әлеуметтік тәжірибені меңгерудегі белгілі бір қиындықтармен, іс-әрекет тәсілдерін жүзеге асыру тәжірибесімен, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесімен, шындыққа деген эмоциялық құндылықты көзқараспен байланысты. Бастауыш сынып есту қабілеті зақымдалған оқушылардың бейімделу кезеңінде эмоционалдық ыңғайсыздықты бастан кешіреді, қандай да бір ішкі шиеленіс пен күйзелісте болады. Барлық балаларда, әдетте, жүйке, психикалық және физикалық күштің жоғары деңгейі бар. Осы кезеңдегі баланың мінез-құлқындағы барлық өзгерістер оның мектепке бейімделуі процесімен байланысты. Есту қабілеті бұзылған балалардың психофизикалық ерекшеліктерін, олардың материалды меңгеру ерекшелігін ескере отырып, олармен экскурсиялар өткізу барынша мұқият дайындықты талап етеді. Ол мыналарды қамтиды: оның мақсатын, міндеттерін, мазмұнын, әдістерін анықтау; оқушыларды дайындау: экскурсияның мақсаты, мазмұны, ұйымдастырылуы, экскурсия барысында жұмыс түрлері туралы әңгіме, экскурсия кезінде оқушылар табуға тиісті сұрақтар қою; оқушылардың оқилатын материалды түсінуін бақылау нысандарын ойластыру; игерілген материалды бекіту мақсатында экскурсияны аяқтайтын әңгіме мазмұнын анықтау. Балалардың ата-аналарымен өзара әрекеттесуіне үлкен мән беріледі. Отбасы есту қабілеті зақымдалған баланы әлеуметтендіруде маңызды рөл атқарады; ата-аналар балаларды тұрмыстық және қоғамдық-пайдалы еңбекке қатысуға дайындай отырып, балалардың өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын, оқуға оң көзқарасын қалыптастырады.

Түйін сөздер: әлеуметтендіру, дағды, өзіне-өзі қызмет ету, естімейтін және нашар естейтіндер, индивид.

M. E. Ussenova,¹ N.B. Zhiyenbaeva²

^{1,2}*Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

WAYS OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ACTIVITY IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENT

Abstract

This article discusses the importance of the development of social activity of primary school students with hearing impairments.

The formation of the personality of a child with hearing impairment is slow, which is associated with certain difficulties in the development of social experience, experience in the implementation of methods of activity, experience of creative activity, in terms of emotional value to reality. Primary classes experience emotional discomfort during the period of adaptation of children with hearing impairments, are in any internal tension and stress. All children tend to have high levels of nervous, mental and physical strength. All changes in the child's behavior at this stage are associated with the process of adaptation to school. Taking into account the psychophysical characteristics of children with hearing impairment, the peculiarities of their assimilation of the material, excursions with them require more careful preparation. It includes: the definition of its purpose, objectives, content, methods; training of students: a story about the purpose, content, organization of excursions, types of work during the tour, the questions that should be found by students

during the tour; thinking through forms of control of students ' understanding of the studied material; determining the content of the story, the final tour to consolidate the studied material. Much attention is paid to the interaction of children with their parents. The family plays an important role in the socialization of the child with hearing impairment; parents form self-service skills in children, a positive attitude to learning, preparing children to participate in household and socially useful work.

Keywords: socialization, skills, self-service, inaudible and hard of hearing, individual.

М.Э.Усенова,¹ Н.Б.Жиенбаева²

*^{1,2} Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан*

ПУТИ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ У УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Аннотация

В данной статье рассматривается значение развития социальной активности учащихся начальных классов с нарушениями слуха.

Формирование личности ребенка с нарушением слуха происходит медленно, что связано с определенными трудностями в освоении ими социального опыта, опытом реализации приемов деятельности, опытом творческой деятельности, с точки зрения эмоциональной ценности к действительности. Начальные классы испытывают эмоциональный дискомфорт в период адаптации детей с нарушениями слуха, находятся в какой-либо внутренней напряженности и стрессах. У всех детей, как правило, существует высокий уровень нервной, психической и физической силы. Все изменения в поведении ребенка на этом этапе связаны с процессом его адаптации к школе. С учетом психофизических особенностей детей с нарушением слуха, особенностей их усвоения материала проведение экскурсий с ними требует более тщательной подготовки. Он включает в себя: определение его цели, задач, содержания, методов; подготовку учащихся: рассказ о цели, содержании, организации экскурсии, видах работ в ходе экскурсии, вопросы, которые должны быть найдены учащимися во время экскурсии; продумание форм контроля понимания учащимися изучаемого материала; определение содержания рассказа, завершающего экскурсию с целью закрепления изученного материала. Большое внимание уделяется взаимодействию детей с родителями. Семья играет важную роль в социализации ребенка с нарушением слуха; родители формируют у детей навыки самообслуживания, позитивное отношение к учебе, готовя детей к участию в бытовом и общественно-полезном труде.

Ключевые слова: социализация, навыки, самообслуживание, неслышащие и слабослышащие, индивид.

Кіріспе: Естімейтін және нашар еститін балаларды бақылау және оқыту практикасы даму кемістігі бар адамдардың тек еститін адамдардың ғана емес, сондай-ақ естімейтін мен нашар еститін балалардың микрооциумына да қосылуы кезінде елеулі қиындықтарды бастан өткеретінін көрсетеді.

Есту қабілеті зақымдалған баланың жеке тұлғасын қалыптастыру баяу жүреді, бұл олардың әлеуметтік тәжірибені меңгерудегі белгілі бір қиындықтармен, іс-әрекет тәсілдерін жүзеге асыру тәжірибесімен, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесімен, шындыққа деген эмоциялық құндылықты көзқараспен байланысты.

Бастауыш сынып есту қабілеті зақымдалған оқушылардың бейімделу кезеңінде эмоционалдық ыңғайсыздықты бастан кешіреді, қандай да бір ішкі шиеленіс пен күйзелісте болады. Барлық балаларда, әдетте, жүйке, психикалық және физикалық күштің жоғары деңгейі бар. Осы кезеңдегі баланың мінез-құлқындағы барлық өзгерістер оның мектепке бейімделуі процесімен байланысты.

Т. А. Власовтың айтуынша, арнайы мектептің мақсаты білім берудің мазмұны мен технологиясын жаңартуға бағытталған, оқыту процесін саралауға және дараландыруға, өмірлік құзыреттілік пен шығармашылық қабілеттілікті дамытуға, балалардың әлеуметтік бейімделуіне баса назар аударады. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру процесінде теориялық заңдылықтарды анықтаумен М. Мид, С.Т Шатский, Н.Ф Голованова, А.С Макаренко, П.П Блонский айналысты [1].

Есту қабілеті бұзылған балалардың дамуы сыртқы әлеммен өзара әрекеттесудің ерекше жағдайларында жасалады. Бұл ретте бұзылған дамудың тапшы түрі есту талдағышының бастапқы ақауы онымен байланысты функциялардың неғұрлым тығыз дамымауына, сондай-ақ есту арқылы байланысты басқа да бірқатар функциялардың дамуының бәсеңдеуіне әкеп соғады. Қоршаған ортамен қарым-қатынаста есту қабілеті бұзылған бала сынайтын қиындықтар оның жеке қасиеттерін қалыптастыруға әсер етеді. Есту қабілетінің бұзылуы салдарынан мектеп оқушыларының айналасындағылармен қалыпты қарым-қатынасы қиындайды, материалдарды меңгеруі шектеулілігі байқалады. Естуі қабілеті зақымдалған балалардың төмен белсенділігі мен дербестігін еңсеру мақсатында жаңа білім алуда және оларды практикалық қызметте қолдануда белсенділігін едәуір арттыра отырып, оқу процесінің сипатын өзгерту ұсынылады. Оқу үдерісінің сипатына елеулі өзгерістер көрнекі-тәжірибелік қызметті енгізеді. Ол оқушылардың ойлау белсенділігін дамытуға қолайлы жағдай жасайды. Макеттер жасауға қатыса отырып, нысандарды, өсімдіктерді бақылап, қағаздан, пластилиннен, ағаштан жасалған металарды жасай отырып, жоспарлар мен кестелерді сызып, оқылған мәтінді иллюстрациялай отырып, алаңдарды есептеп және өлшей отырып, оқушылар білімді белсенді меңгереді, салыстыра отырып, талдайды, қорытады. Сабақтарда қолданылатын әртүрлі қызмет жағдайында балалардың танымдық белсенділігі дамиды, оқу іс-әрекетінің жаңа формалары құрылады, әдістердің арақатынасы өзгереді, мұғалімнің рөлі артады, оның қызметі неғұрлым шығармашылық болып табылады.

Ең алдымен, есту қабілеті зақымдалған кіші мектеп жасындағы баланың психологиялық ерекшеліктерін ескеру қажет: өз қызметінің нәтижелерін объективті бағдарлай алмауы және өзін-өзі бақылауы болмауы және т.б. білімді кез келген тексеру бұрын зерттелген материалдың сипаты мен көлемімен және оқушылардың психикалық және физикалық дамуының деңгейімен анықталуы тиіс.

Әлеуметтік белсендіру мәселесі педагогикада бірнеше бағытта шешіледі: оқытудың ұйымдастырушылық формаларын жетілдіру, жаңа білім алуда оқушылардың белсенділігін дамыту, сабақтың әр түрлі кезеңдерінде дербес жұмыстарды кеңінен қолдану, қазіргі заманғы техникалық құралдарды пайдалану, оқу үрдісін басқару әдістері мен тәсілдерін жетілдіру, оқытылатын оқу пәндеріне танымдық қызығушылықты дамыту. Әлеуметтік белсенділік ұғымы туралы көптеген тұжырымдар жасалған. Мәселен :Н. В. Савин өз уақытында қоғамдық-саяси белсенділік ретінде әлеуметтік белсенділікті анықтайды, онда қоғамдық жұмысқа қызығушылық, тапсырмаларды орындау кезіндегі жауапкершілік, орындаушылық және бастамашылдық, өзіне және жолдастарына талап қою, қоғамдық тапсырмаларды орындау кезінде басқаларға көмектесуге дайын болу, ұйымдастырушылық іскерліктің болуы үйлеседі [2].

А. В. Петровский әлеуметтік белсенділікті адамның белсенді өмірлік ұстанымы ретінде анықтайды, ол оның идеялық қағидаттылығымен, өз көзқарастарын қорғаудағы реттілігімен, сөз мен істің бірлігімен көрінеді [3].

И. Ф. Харламов оқушының әлеуметтік белсенділігінің дамуын оған мақсатты ықпал ету процесі ретінде анықтайды, оның нәтижесінде қоғамда өмір сүруге қажетті әлеуметтік тәжірибені және қоғам қабылдайтын құндылықтар жүйесіне белсенді қарым-қатынасты меңгеру орын алады, тиісті мінез-құлықта және іс-әрекеттерде көрінетін нақты жақтарға қарым-қатынастың тұрақты жүйесі қалыптасады. Әлеуметтік белсенділіктің соңғы анықтамасы бүгінгі күннің талаптарына сәйкес келетін неғұрлым толық болып табылады [4.] В. С. Мухина, әлеуметтік белсенділікті өзінің дүниетанымына сәйкес, өзінің құндылықтық бағдарына сәйкес адам өмірінің негіздерін өзгерту немесе қолдау қажеттілігі ретінде қарастырады [5].

Негізгі бөлім: Есту қабілеті зақымдалған әлеуметтік белсенділігін арттыруда көрнекті кеңестік психолог Л. С. Выготский елеулі үлес қосты [6].

Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтік белсенділігін дамыту жолдары:

1. Оқушының оқу үдерісіне қанағаттануы: балаға мектепке бейімделуі, ол сенімсіздік пен қорқыныш сезбейді.

2. Бағдарламалық материалдардың оқу жеңілдігі. Егер бірінші сынып оқушысы оқудағы қиындықтарға тап болса, онда оны қиын сәтте қолдау қажет, баяу сынауға болмайды, сондай-ақ басқа балалармен салыстырмау қажет.

3. Оқу тапсырмаларын орындау кезінде оқушының дербестік дәрежесі, тапсырманы өзі орындауға қолданылған әрекеттерден кейін ғана ересектердің көмегін пайдалануға дайындығы.

4. Сыныптастарымен және мұғаліммен тұлғааралық қарым-қатынасқа қанағаттанушылық-оқушының мектеп ортасында игергенінің ең маңызды белгісі.

Бірінші сыныптан бастап балаларды жаяу серуен-экскурсиялар өткізу, онда мектеп-интернаттың тәрбиеленушілері мектепке жақын орналасқан көшелермен, әдемі ғимараттармен, ескерткіштермен танысуы. Экскурсиядан оралған соң балалар күнделіктердегі көрінген қызықты және пайдалы істерге қуана сурет салады.

Есту қабілеті бұзылған бар балалардың психофизикалық ерекшеліктерін, олардың материалды меңгеру ерекшелігін ескере отырып, олармен экскурсиялар өткізу барынша мұқият дайындықты талап етеді. Ол мыналарды қамтиды: оның мақсатын, міндеттерін, мазмұнын, әдістерін анықтау; оқушыларды дайындау: экскурсияның мақсаты, мазмұны, ұйымдастырылуы, экскурсия барысында жұмыс түрлері туралы әңгіме, экскурсия кезінде оқушылар табуға тиісті сұрақтар қою; оқушылардың оқылатын материалды түсінуін бақылау нысандарын ойластыру; игерілген материалды бекіту мақсатында экскурсияны аяқтайтын әңгіме мазмұнын анықтау [7].

Есту қабілеті бұзылған оқушылардың әлеуметтік белсенділігін жетілмеуі себептерінің бірі педагогикалық үдерісті тиімді ұйымдастыру болып табылады.

Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушылардың осы санатында жеке шектеулердің қалыптасуына әкеледі. Бұл, атап айтқанда, оларда коммуникативтік мәселелерді жасауға ұмтылу, нәтижені жылдам алу мақсатында маңызды еңбек операцияларын меңгеру мен орындауға елемеушілік байқалады. Сондықтан есту қабілеті бұзылған бастауыш сынып оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамыту мәселесі де өзекті міндеттердің бірі болып табылады. Осыған байланысты есту қабілеті бұзылған оқушылармен жұмыс жасайтын педагогтарда қалыптастырылуы тиіс:

- есту қабілеті зақымдалған бастауыш оқушылармен қарым-қатынас;
- аралас топтағы білім алушыларға төзімді қарым-қатынасты қалыптастыру;
- есту қабілеті зақымдалған оқушылардың ата-аналарымен конструктивті қарым-қатынасты құру;
- білім алушыларда жалпы оқу іскерліктерін дамыту;
- есту қабілеті оқушылардың кәсіби дамуын қолдау жобаларын әзірлеу.

Психологтар мен сурдопедагогтардың зерттеуінде есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушының әлеуметтік белсенділігін, сыныптан тыс уақыттағы оқу қызметіне қызығушылығын тәрбиелеу олардың ақыл-ой қызметінің қиындықтарымен, ойлау операцияларының жеткіліксіз дамуымен (талдау, синтез, нақтылау, салыстыру, жіктеу және жүйелеу, жинақтау, абстракция, логикалық тәуелділіктерді орнату және т. б.), есте сақтау тәсілдері (мағыналық арақатынас, есте сақталатын объектілердің жіктелуі, тірек пункттерді бөлу, жоспар құру және т. б.) байланысты екенін көрсетеді.), сурет тәсілдері (сипаттама бойынша, мәтін негізінде, сурет, сызба бойынша және т. б. заттың бейнесін жасау). Бастауыш сынып есту қабілеті зақымдалған оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттыруда балалар мерекелері маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, концерт (театр қойылымы) оқушылардың шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыруының негізгі және соңғы түрі болып табылады. Балалардың бірлескен іс-әрекетінде ортақтылық сезімі дамиды, бұл белсенді өмірлік ұстанымның қалыптасуына ықпал етеді. Мерекелерді дайындау мен өткізуге қатысу есту қабілеті бұзылған балаларды толыққанды адамгершілік тәрбиелеу, оларды мәдениетке баулу, жалпы әлеуметтік бейімдеу үшін маңызды [8].

Балаларды әлеуметтік белсенділікті қалыптастыру оның іс-әрекетін белгілі бір ұйымдастыруды болжайды. Белсенділік іс-әрекетті жандандыру таным процесін ұйымдастыруды талап етеді, онда таным объектісі оқушының іс-әрекеті саласына енгізілген, ал олардың арасындағы диалектикалық өзара іс-қимыл жеке тұлғаның белсенділігінің пайда болуына алғышарттар жасайтын еді. Тұлғаның белсенділігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін қызметті ұйымдастырудың белгілі бір тәсілдерін пайдалану болып табылады.

Балалардың ата-аналарымен өзара әрекеттесуіне үлкен мән беріледі. Отбасы есту қабілеті зақымдалған баланы әлеуметтендіруде маңызды рөл атқарады; ата-аналар балаларды тұрмыстық және қоғамдық-пайдалы еңбекке қатысуға дайындай отырып, балалардың өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын, оқуға оң көзқарасын қалыптастырады.

Ата-аналарға еліктей отырып, бала бірте-бірте мейірімділік, адалдық, тәртіптілік және еңбексүйгіштік сияқты адамгершілік қасиеттерге ие болады.

Қорытынды: Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін арттыру процесінде бірқатар жеке ерекшеліктерін қалыптастыру қажет:

- тұлғаның шығармашылық және танымдық белсенділігі, өзін-өзі реттеудің жоғары деңгейі);
- интеллектуалдық-тұлғалық сипаттамалар жиынтығы, жеке тұлғаның мәдениетін, белсенділігін және бағалау қабілетін анықтайтын тұлғаның перцептивті қасиеттері.;
- қарым-қатынас дағдылары, оған қажеттілік;
- өзін-өзі бағалау және талаптану деңгейі.

Осы бірқатар жүйені ескере отырып, есту қабілеті зақымдалған оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытудың орны ерекше болады. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамыту жолдары ретінде сабақтан тыс уақытта ұйымдастырылатын үйірмелердің алатын орны орасан зор. Себебі балалар өз ойын еркін айта отырып бір-бірімен қарым- қатнасқа түсу деңгейін көтереді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Зыкова, Т.С. Социально-бытовая ориентировка в специальных (коррекционных) образовательных учреждениях I-II вида: пособие для учителя / Т.С. Зыкова, Э.Н. Хотеева. – М.: ВЛАДОС, 2003.- 200 с. [1].
- Савин Н.В. Педагогика / Савин Н.В. - М.: Просвещение, 1978. – 268 б.
3. Петровский А.В. Психология / Петровский А.В., Ярошевский М. Г. — М.: Академия, 2002. – 312 б.
4. Харламов И.Ф. Педагогика / Харламов И.Ф. - М. : Гардарики, 1999. – 345 б.
5. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития / Мухина В.С. - М.: Академия, 2009. 313 б.
6. Подласый, И.П. Курс лекций по коррекционной педагогике : учеб. пособие для студ. сред. спец. учеб. заведений И.П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 352 с.
7. Сурдопедагогика : учеб. пособие для студентов дефектол. ф-в пед. ин-тов Л.В. Андреева, К.А. Волкова, Т.А. Григорьева и др. / под ред. М.И. Никитиной. – М.: Просвещение, 1989. – 384 с.
8. Скурлыгина А.Н. Психологические особенности слабослышащих детей. // Дефектология, 2005. - №5. - С.67-70.